

Email received October '19

I don't like the word job. It is synonymous with the satan getting free reign to destroy an otherwise very decent person and very likely, in my estimation, is idol worship, as most jobs have us serving humans when only G-d should be served.

יחס עבד-פועל, וזכות הפועל לחזור בו אחרי התחלת העבודה. שיטה א': פועל הוי כעבד

א. תלמוד ירושלמי (וילנא) מסכת בבא מציעא פרק ו הלכה ב

מתני' השוכר את האומנין וחזרו בהן ידן לתחתונה אם בעל הבית חזר בו ידו לתחתונה כל המשנה ידו לתחתונה וכל החוזר בו ידו לתחתונה: גמ' רב אמר [ויקרא כה נה] כי לי בני ישראל עבדי' אין ישראל קונין זה את זה. א"ר יוחנן עבד עברי היא מתני'. על דעתיה דרב בין פועל בין בעל הבית יכול לחזור בו על דעתיה דרבי יוחנן פועל יכול לחזור בו ולא בעל הבית:

ב. רידב"ז מסכת בבא מציעא פרק ו הלכה ב

רב אמר כי לי ב"י עבדים אין ישראל קונין זה את זה. פ"י דהאזהרה הוא שלא ימכר ישראל לישראל, וכשם שמוזהר ישראל שלא למכר לישראל חבירו בעבד כן מוזהר הישראל השני שלא יקנה ישראל לעבד, ושניהם מוזהרים הקונה והמוכר דאזהרה הוא דאין ישראל קונין זה את זה. ואין האזהרה על המקנה יותר מן הקונה והברייתא דריב"ז במס' קידושין דף כ"ב ע"ב דדרש עבדי הם ולא עבדים האזהרה הזאת על שניהן דאין ישראל קונין זה את זה.

וע"ז פליג ר"י ואמר דאינו כן אלא עבד עברי הוא מתניתא, דהברייתא דדרשה "'עבדי הם' ולא עבדים לעבדים" הוא אזהרה על עבד עברי שאסור לו למכור א"ע בע"ע, אבל הישראל הקונה אינו עובר באזהרה זו דלי ב"י עבדים.

וע"ז מסיק ע"ד דרב בין פועל בין בעה"ב יכול לחזור בו. וע"ד דר"י פועל יכול לחזור בו ולא בעה"ב:

ג. רבינו מאיר, מובא בתשובות מיימוניות קנין סימן לא

פועל יש לו דין עבד עברי דמהאי טעמא אמרינן פועל יכול לחזור בו אפילו בחצי היום דילפינן לה מעבד עברי דיוצא בגרעון כסף דכל קולי דעבד עברי יהיבנן לפועל מק"ו השתא ע"ע דעבד איסורא ועבר על כי לי בני ישראל עבדים ולא עבדים לעבדים וגופו קנוי מקילין ביה כ"ש פועל

טענה א': אין עבד עברי בזה"ז

ד. ערכין כט ע"א

אין עבד עברי נוהג אלא בזמן שהיובל נוהג שנאמר עד שנת היובל יעבוד עמך

ה. חזון איש, חושן משפט, בבא קמא כג:ז

וכתב הש"ך דפועל אפ"י השכיר עצמו לכל מלאכות האונס פסידא דילי', ומשמע בלשון הש"ך שאם הקנה גופו בכסף ושטר דינו כעבד עברי... והוי פסידא דבעל הבית...

טענה ב': ה"חוזים" שונים

ו. קידושין יז ע"א

אמר מר "יכול אפילו חלה [חייב להשלים שנותיו]? ת"ל 'ובשבועית יצא [מכל מקום]'. אפילו חלה כל שש?!" והתניא "חלה שלש ועבד שלש אינו חייב להשלים, חלה כל שש חייב להשלים!" אמר רב ששת: בעושה מעשה מחט.

ז. דברים טו:יח

לא יקשה בעיניך בשלחה אתו תפשי מעמך פי משנה שכר שכיר עבדך שש שנים...

ח. ישעיהו טז:יד

ועתה דבר ד' לאמר בשלש שנים פשני שכיר ונקלה כבוד מואב...

ט. מרדכי מסכת בבא מציעא הגהות מרדכי נוספות פרק האומנין תנט

ומהאי טעמא אמרי' דמלמד שחלה חצי הזמן אין חייב להשלים מדקאמר פ"ק דקדושין גבי עבד חלה ג' ועבד ג' אין חייב להשלים כ"ש פועל כדפרישית. והיינו דכתיב "כי משנה שכר שכיר עבדך" דהיינו שש, כדכתיב בישעיה "שלש שנים כימי שכיר, " א"כ עבד עברי ו' שנים היינו "משנה שכר שכיר". ונ"ל דמהאי טעמא יש ליהזר למלמד או לסופר או שאר מלאכות מלהשכיר עצמו להיות בבית בעה"ב להיות בקבע עמו

ולחיות סמוך על שולחנו בלי הפסק יותר מג' שנים, דכל טפי משלש שנים נפקא ליה מתורת "שכיר". ו"עבד" גמור לא הוי לכל הלכותיו, מ"מ כיון דנפקא ליה מתורת "שכיר" קא עבר על "כי לי בני ישראל עבדים".

י. תוספות מסכת קידושין דף יז עמוד א "חלה"

ועוד נראה לחלק בין מלמד לע"ע, דעבד היכא חלה ג' ועבד ג' היינו טעמא דאינו חייב להשלים משום דכתיב בספר (ישעיה טז) "מקצה שלש שנים כשני שכיר, " אם כן מצינו דשנים דשכיר הן שלש שנים, והיינו דכתיב "כי משנה שכר שכיר עבדך שש שנים, והילכך היכא דעבד שלש דהיינו שני שכיר אמר דאינו חייב להשלים ויטול שכרו, כיון דעבדו ג' שנים דהיינו שני שכיר.

יא. מרדכי מסכת בבא מציעא הגהות מרדכי נוספות פרק האומנין תנט

"כי לי בני ישראל עבדים" ולא עבדים לעבדים" – תימה, א"כ כשם שאסור לימכר בע"ע כך יהא אסור להשכיר עצמו, מדקרי הכא [לגבי יד פועל] פועל "עבד"! וי"ל דפועל לא מיקרי "עבד" אלא "שכיר", והא דילפינן ליה מעבד היינו לענין קולא ק"ו כיון דמקילין גבי עבד דגופו קנוי גבי פועל לכ"ש.

יב. שו"ע חושן משפט שלג:ג

התחיל הפועל במלאכה, וחזר בו בחצי היום, חוזר, ואפילו קבל כבר דמי שכירותו ואין בידו לשלם לבעל הבית, יכול לחזור בו והמעות חוב עליו, שנאמר: כי לי בני ישראל עבדים (ויקרא כה, נה), ולא עבדים לעבדים. הגה: ומהאי טעמא אסור לפועל, אפילו מלמד או סופר, להשכיר עצמו להיות בבית בעל הבית בקבע שלשה שנים (הגהות מרדכי פרק האומנין).

יג. שו"ת חתם סופר חלק א (אורח חיים) סימן רו

נוהגין ברוב תפוצות ישראל לכתוב שטר הרבנות על זמן, יש על ג' שנים ויש על חמשה שנים, ומ"מ מעולם לא נשמע שאחר כלות הזמן ההוא יצא נקי מרבנותו. וטעם המנהג הוא עפ"י מ"ש בש"ע ח"מ סי' של"ג ס"ג שאסור לפועל ומלמד לשכור עצמו יותר מג' שנים דא"כ יצא מכלל "שכיר" ונכנס לכלל "עבד" ואסור למכור עצמו בעבד עברי ע"ש. והנה זמן ג' שנים לשכיר נפקא להו מקרא בישעיה [ט"ז - י"ד] "שלש שנים כשני שכיר", משמע דסתם שני שכיר הם ג' שנים... ובתורה כתיב [דברים ט"ו - י"ח] בעבד עברי "כי משנה שכר שכיר עבדך שש שנים" היינו פעמיים כשני שכיר וכו"ל. ולפירוש זה אסור להשכיר עצמו ביותר משלש שנים. אך רש"י בחומש עפ"י ספרי פירש משנה שכר שכיר שעבד עברי עובד ביום ובלילה דמוסר לו שפחה כנענית, וגם התם בישעיה בפסוק שלש שנים כשני שכיר פירש ג"כ פירוש אחר ע"ש, א"כ אינו מוכח לאסור יותר מג' שנים רק שלא יהיה מושכר לשש שנים וע"כ יש כותבין שטר הרבנות על שלש שנים ויש על חמש שנים אבל סתם אין כותבין:

יד. שו"ת מהר"ם מרוטנבורג חלק ד (דפוס פראג) סימן פה

ואין להקשות א"כ כל פועל המשכיר עצמו עובר בכי לי בני ישראל עבדי ולא עבדי לעבדי לא קשה דלעולם אינו עובר אלא כשמוכר עצמו כעבד שאינו יוצא [אלא] בשש, ד"משנה שכר שכיר" הוא דכתיב, כי שלש שנים כימי שכיר, הלכך כיון דאינו יוצא אלא משנה שכר שכיר או ביובל או קודם לשש בגרעון כסף הלכך עובר, אבל בציר מהכי "שכיר" מקרי "עבד" לא מקרי.

טו. שו"ע חושן משפט סימן שלג:יז

עוד כ' בס' באר שבע שם דמדברי התוספות פ"ק דב"מ דף י' משמע שמוטר אפי' יותר מג' שנים שכתבו וז"ל "כי לי בני ישראל עבדים" נ"ל דמ"מ מותר להשכיר עצמו, דדוקא ע"ע שא"י לחזור בו ואינו יוצא קודם זמנו אלא בשטר שחרור עובר משום עבדי הם. "עכ"ל וגם במרדכי פ' האומנין כ' כדברי התוס':

טז. שו"ת חתם סופר חלק ה (חושן משפט) סימן קעב

ואין שום ספק אצלי שמ"ש בהגה' מרדכי הנ"ל ומייתי לי' ש"ך "להיות בקבע עמו ולסמוך על שולחנו, " לא אתי' למעוטי חכם העיר שאינו סמוך על שולחנו, דמה בכך הרי כל הקהלה משותפים שכרו להם פועל, ונתנו לו בית אחד מבתיהם, ונתנו לו דמי מזונותיו, כאומר לעבדיו "צאו ואכלו ושתו" וכדומה, ואין הרב רשאי לצאת לדור חוץ להשותפות בעיר אחרת. היש לך סמוך על שולחנו גדול מזה? ואטו עבדי שלמה שהי' שרים נכבדים על שולחנו הי' אוכלי? ומ"מ הי' עבדים! וה"נ אסור. ונתבאר דברי בעז"ה. מ"מ אמרתי שיכלו להתנות עמו שהוא ברשות עצמו לחזור בו בכל זמן ובלבד שישאר כך [כאן?] ולא יחליף אותם בקהלה אחרת כי אז צריך להחזיר להם סך כך וכך, ובזה אין פקפוק לדינא לע"ד הכ"ד א"נ דש"ת. פ"ב נגהי ליום עש"ק י"ג כסלו תקפ"ב לפ"ק.

יז. רמב"ם הלכות עבדים פרק ב:ב-ג

ב: מכוהו בית דין עובד שש שנים מיום מכירתו...
ג: המוכר עצמו יש לו למכור עצמו ליתר על שש. הרי שמכר עצמו לעשר שנים או לעשרים שנה ופגע בו יובל אפילו אחר שנה הרי זה יוצא ביובל שנאמר "עד שנת היובל יעבוד עמך."

יה. ש"ך חושן משפט סימן שלג:טז
ופשיטא דהיכא דמותר למכור את עצמו, מותר אפ"ל לשני' הרבה... וא"כ בכה"ג פשיטא נמי דמותר להשכיר עצמו בקבע ליותר משלש שנים
דלא גרע ממוכר עצמו כך נלפע"ד:

יט. קידושין יד ע"ב
המוכר עצמו נמכר לשש ויתר על שש, מכרוהו ב"ד אינו נמכר אלא לשש. המוכר עצמו אינו נרצע, מכרוהו ב"ד נרצע. מוכר עצמו אין
מעניקים לו, מכרוהו ב"ד מעניקים לו. המוכר עצמו אין רבו מוסר לו שפחה כנענית, מכרוהו ב"ד רבו מוסר לו שפחה כנענית.
רבי אלעזר אומר זה וזה אינו נמכר אלא לשש, זה וזה נרצע, וזה וזה מעניקים לו, וזה וזה רבו מוסר לו שפחה כנענית.

טענה ג': הפועל אינו מקבל הנאות של העבד

כ. חזון איש, חושן משפט, ב"ק כג:ז
ויש מקום לומר דכל פועל אפ"ל כשמקנה גופו דינו כשאר פועל, שהרי אין פועל כדין ע"ע שהרי אינו יוצא ביובל, ואין בעה"ב חייב בכסות
ומדור שלו, ולא במזונותיו, אלא כפי התנאי והמנהג, ואינו חייב במזונות אשתו ובניו, ומותר לעבוד בו בפרך כשנשכר לכך....

כא. רמב"ם הלכות עבדים פרק א-ו:ז

ו - כל עבד עברי אסור לעבוד בו בפרך, ואיזו היא עבודת פרך? זו עבודה שאין לה קצבה, ועבודה שאינו צריך לה אלא תהיה מחשבתו
להעבידו בלבד שלא יבטל...
ז - כל עבד עברי אסור לישראל שקנהו להעבידו בדברים בוזים שהם מיוחדים לעשות העבדים כגון שיוליך אחריו כליו לבית המרחץ או
יחלוץ לו מנעליו, שנאמר "לא תעבוד בו עבודת עבד." אינו נוהג בו אלא כשכיר שנאמר "כשכיר כתושב יהיה עמך."

כב. ספר שערי תשובה לרבינו יונה שער ג:ס

"ובאחיכם בני ישראל איש באחיו לא תרדה בו בפרך" (ויקרא כה, מו). לא ישתעבד אדם בחבריו. ואם אימתו עליהם או שהם בושים להחל
דברו, לא יצוה אותם לעשות קטנה או גדולה, אלא לרצונם ותועלתם, ואפילו להחם צפחת מים או לצאת בשליחותו אל רחוב העיר לקנות
עד ככר לחם...

כג. שו"ת מהר"ם מרוטנבורג חלק ד (דפוס פראג) סימן פה

מ"מ כל קולי דע"ע יש [לן] לשכיר מק"ו דע"ע. דע"ע עבד איסורא ואפ"ה אקיל בי' רחמנא [גביל' כ"ש] שכיר דלא עבד איסורא דיש לו
קולא לענין לחזור בחצי היום כעבד שיוצא בגרעון כסף ולחלה מקצת הזמן ועבד מקצת הזמן שאין חייב להשלים.

כד. Rabbi Dr. Aaron Levine, Case Studies in Jewish Business Ethics, pg. 245

R' Meir b. Barukh (Germany, ca. 1215-1293) expresses a different view. He holds that the prohibition against *perekh*
work applies with equal force vis-à-vis a worker. Any amenity the Torah gives an *eved ivri* is, *a fortiori*, conferred on a
po'el...

Another consideration in evaluating the ethics of assigning busywork is the feeling of anguish the worker experiences
when he is convinced, or even suspects, that the work he is assigned is busywork. When a worker makes this judgment,
he surely feels that the employer is assaulting his dignity and rubbing in his status of dependency... The infraction of the
prohibition against *ona'at devarim* here is on top of the violation of the prohibition against assigning *perekh* work.

כה. ספר החינוך מצוה תפב: מצות הענק עבד עברי

ונוהגת מצוה זו בזכרים ונקבות בזמן הבית, שאין דין עבד עברי נוהג אלא בזמן שהיובל נוהג כמו שכתבתי במה שקדם [מצוה מ"ב]. ומכל
מקום אף בזמן הזה ישמע חכם ויוסף לקח, שאם שכר אחד מבני ישראל ועבדו זמן מרובה או אפילו מועט שיעניק לו בצאתו מעמו מאשר
ברכו ד'.

כו. רמ"א חושן משפט שלג:ה

ומיהו אינו צריך לשלם להם כל שכרם, רק מה שעשו, וידם על העליונה (טור שם והרא"ש ורש"י ושאר פוסקים ע' ס"ק כ"ה).

כז. תוספות מסכת קידושין דף יז עמוד א "חלה"

וא"כ מלמדי תינוקות נמי אם חלו לא יקחו אלא מה שהרויחו דאין לדמותם כלל לע"ע דעבד עברי גופו קנוי לאדונו הילכך חלה שלש אינו
חייב להשלים דאין יכול לעשות מלאכה יותר מיכולתו אבל מלמד אין גופו קנוי אלא שכר עצמו ללמוד עד הזמן וכשאינו יכול להשלים לא
יטול אלא מה שהרויח

כת. הידושי הרישב"א מסכת קידושין דף יז עמוד א

פועל או קבלן השכירו בעל הבית למלאכה זו [ו] על דבר ידוע נוטל שכרו, וכיון שלא עשאו אף על פי שחלה או נאנס אין לו אלא שכר מה שעשה לפי חשבון, אבל עבד עברי לא נשתעבד לו לעשות דבר ידוע אלא נשתעבד לו שיכופהו למלאכתו לומר שכל מלאכתו תהא לרבו ולפיכך אם חלה ולא עשה כלום נסתחפה שדהו של אדון, אלא דכי חלה יותר משלש הוי אומדן דעתא דמוכח דלאו להכי נחת [העבד?] למזבן וכדי שלא יפסיד הלה [הבעל?] לגמרי ממנו חייב זה להשלים, ולפיכך פטרוהו לגמרי אפילו חלה כל שש כשלא נתבטל לגמרי והיה עושה לו מעשה מחט, וזה נכון וברור כנ"ל.

כט. תשובות מיימוניות קנין סימן לא

וגבי ע"ע היכא דאניס וחלה חצי הזמן לא מנכה ליה מידי ממה שבטל ממלאכתו כדאמרינן פ"ק דקדושין חלה שלש ועבד שלש אינו חייב להשלים וי"ל שאני התם שכבר קיבל העבד הכסף אבל הכא עדיין לא נתן לו בעה"ב שכר היילכך אם נתן לא יטול ואם לא נתן לא יתן אלא שכר פעולתו, מפי בעל החלום במגדל אינוי"ג שהיי"ם, וכן נ"ל הלכה למעשה במלמד שחלה וכל פועלים...

ל. בעל החלום <https://books.google.ca/books?id=c3EpAAAYAAJ&pg=PA83&lpg=PA83>

לא. שו"ת תשב"ץ חלק א סימן סד

שאלת על מה ששכרוך הקהל י"א לירד לפני התיבה וללמד תינוקותיהם והם שוכרים אותך משנה לשנה. ועת' כשרצו לשכור אותך לשנה זו התנית עמהם תנאים הרבה ...

וכן מה שהתנית עמהם שאם תחלה שיפרעוך משלם תנאי קיים הוא ואפי' בלא תנאי כתב ר"מ דרוטנבורק ז"ל שנותן לו ב"ה שכרו משלם והביא ראיה מדאמרי' בפ' קמא דקדושין (י"ז רע"א) גבי ע"ע חלה ג' ועבד ג' אינו חייב להשלים ואף על גב דגבי פועל שנאנס ולא השלים מלאכתו מוכח בפ' האומנין (ע"ז ע"א) שאינו נוטל אלא שכר מה שעשה אפ"ה גבי מלמד יש לדמותו יותר לעבד עברי משאר פועלים דחז טעמא אית להו דפועל שאין שוכרין אותו אלא ליום אחד לא מסיק אדעתיה ב"ה שיבא אליו אונס שיצטרך להתנות עמו ומש"ה אין לו אלא שכר מה שעשה אבל עבד הנמכר לשש שנים כולי עלמא ידעי שא"א לו שיעבוד כל הזמן ההוא שהרי רגיל הוא האדם שיחלה תוך זמן גדול ומ"ה אם חלה לא ישלם לו אחר שש וה"ה נמי למלמד ששוכר עצמו לשנה שנוטל שכירותו משלם אף אם יחלה כיון שלא התנה עמו ב"ה כ"כ קצת מרבתי' הצרפתי' ז"ל: ומ"מ אם התנה בפ"ה שלא ינכה לו שכירותו כל ימי חליו תנאו קיים:

טענה ד': היחס של פועל-בעה"ב שונה מן יחס של עבד-בעל

לב. יבמות ע.-:

האי "תושב ושכיר" דכתב רחמנא בפסח מאי ניהו? אי נימא תושב ושכיר ממש [כלו' עבד עברי], משום דהוה ליה תושב ושכיר איפטר ליה מפסח? והא קיימא לן גבי תרומה דלא אכיל, אלמא לא קני ליה רביה, הכא נמי לא קני ליה רביה!

לג. הידושי הרשב"א מסכת יבמות דף ע עמוד ב

אלמא לא קני ליה לרביה קנין גמור. ואף על גב דאמרינן בפ"ק דקדושין "עבד עברי גופו קנוי", קנין גמור מיהא לא קני ליה דהא יוצא בגרעון כסף אי נמי בשש וביובל. משא"כ בעבד כנעני שאין לו יציאה לעולם אלא מדעת האדון...

לד. ש"ך חושן משפט סימן שלג:מז

ואף על גב דבדברי מהר"מ שבתשו' מהר"מ דפוס פראג סי' ע"ז ובתשו' רשב"א סי' תתע"ג ובמרדכי משמע דאפי' בשאר פועל לא מהני אם אומר לו "לך" משום דגופו קנוי לו כמו עבד עברי דמדמי פועל לע"ע בפ"ק דמציעא, מ"מ נראה דלא קי"ל כמהר"מ...

לה. שו"ת חתם סופר חלק ה (חושן משפט) סימן קעב

מ"מ ס"ל למהר"מ כל שיש בו קצת רושם עבדות דהיינו שמשכיר עצמו ביותר משלש שנים מיחזי כע"ע ואסור ואמנם התוס' ב"מ יו"ד נראה דפליגי דס"ל דמותר להשכיר עצמו יותר משלשה שנים כיון שיש היכרא סגי והיינו שיוצא בתוך זמנו בלי שטר.